



Universiteit
Leiden
The Netherlands

Amsterdammers en hun politieke partijen

Maesen, C.E. van der

Citation

Maesen, C. E. van der. (1970). Amsterdammers en hun politieke partijen. *Acta Politica*, 5: 1969/1970(3), 254-268. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451237>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451237>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

AMSTERDAMMERS EN HUN POLITIEKE PARTIJEN

Perceptie van de politieke partij als kanaal voor lokaal-politieke wensen

door Constance E. van der Maesen

Tijdens de campagne voor de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezing van 1966, een der roerigste jaren uit de historie van de stad,¹ namen de specifiek Amsterdamse problemen een grotere plaats in dan ooit te voren.

Mede onder invloed van de Provo's, die op originele wijze een aantal feilen van het stadsbestuur wisten bloot te leggen, en die, door de manier waarop zij dit deden, zich zelf tot een Amsterdams probleem maakten, werden lokale, in plaats van nationale, strijdpunten inzet van de campagne. 'HET GAAT NU OM AMSTERDAM' werd de leuze van Amsterdams grootste partij, de P.v.d.A.

Daarbij leefde het idee, dat het contact tussen burgerij en plaatselijke overheid moest worden verbeterd, en dat de inspraak van de inwoners in het lokale beleid moest worden vergroot.

Het was nauwelijks verwonderlijk dat de politieke partijen zich opwierpen als de 'natuurlijke weg' waarlangs dit contact en deze inspraak verwezenlijkt zouden moeten worden.²

Twee partijen – de P.v.d.A. en de V.V.D. – namen zich zelfs voor om voor hun vertegenwoordiging in de raad het districtenstelsel na te bootsen; dit ter bevordering van de doorstroming van wensen en grieven van de inwoners *via* de politieke partij naar de overheid.³

De vraag rijst, in hoeverre de opvatting over de politieke partijen als 'natuurlijke weg' voor het doorgeven van lokaal-politieke verlangens naar de overheid, ook door de inwoners van Amsterdam wordt gedeeld.

Deze opvatting zal afhangen van, ten eerste, het beeld dat men heeft van de invloed van politieke partijen bij belangrijke, lokale, politieke beslissingen, ten tweede, van de verwachtingen die men koestert over de ontvankelijkheid, binnen politieke partijen, voor individuele politieke wensen of grieven.

Ten aanzien van het eerste punt stelden wij aan een representatieve steekproef van 1513 kiesgerechtigde Amsterdammers de volgende vraag:⁴

¹ Voor een overzicht van de gebeurtenissen in die periode, zie b.v. A. Nuis, *Wat is er gebeurd in Amsterdam?*, Amsterdam 1966.

² Zoals werd gesteld in een stencil van de Federatie Amsterdam van de Partij van de Arbeid van 24 jan. 1966.

³ Voor een beschrijving van deze verkiezingscampagne, zie: J. H. Moerkerk, 'De gemeenteraadsverkiezingen van 1966 in Amsterdam: campagne, voorkeurstemmen en absentisme,' in: *Acta Politica*, 2 (1966/67), blz. 201-219.

⁴ Voor verdere gegevens over dit, onmiddellijk na de gemeenteraadsverkiezingen

'Denkt U dat de volgende personen of groepen bij belangrijke beslissingen in Amsterdam veel, weinig of helemaal niets te zeggen hebben?';

deze vraag werd gevolgd door een opsomming van personen en instanties, waaronder politieke partijen.

De antwoorden – gerangschikt naar de grootte van de frekwentie waarin 'veel' invloed werd toegekend – waren als volgt verdeeld:

de inwoners van de stad	23%	(348)
de kranten	44%	(663)
hoge gemeente-ambtenaren	49%	(741)
de werkgevers-organisaties	52%	(785)
de kamer van koophandel	55%	(830)
de vakbonden	58%	(872)
de politieke partijen	63%	(955)
grote ondernemingen	65%	(988)
de burgemeester	77%	(1166)
de regering	78%	(1180)
de wethouders	78%	(1189)
de gemeenteraad	87%	(1313)

Het opvallende hierbij is:

- 1) dat aan 'de inwoners' minder vaak invloed wordt toegekend dan aan 'de kranten';
- 2) het feit dat er een grote mate van overeenstemming bestaat over de grote invloed van 'de gemeenteraad';
- 3) maar dat 'politieke partijen' met twee procent verschil een iets lagere plaats innemen dan 'grote ondernemingen', en dit, terwijl de gemeenteraad met de hoogste frekwentie als zeer invloedrijk wordt genoemd.

Dit doet vermoeden, dat de gemeenteraad niet zozeer wordt gezien als een vertegenwoordigend lichaam, waarin de inwoners van de stad, via de politieke partijen, zijn gerepresenteerd, maar meer als een ambtelijk orgaan.

Dit vermoeden wordt bevestigd door de wijze, waarop de vraag 'Wat is volgens U de taak van de gemeenteraad' werd beantwoord. Taakomschrijvingen als 'de belangen van de bevolking behartigen', 'kontrolé uitoefenen op Burgemeester en Wethouders', 'fungeren als het 'wetgevend' orgaan van de gemeente' kwamen onder de antwoorden met aanzienlijk geringere frekwenties voor dan omschrijvingen als 'de stad

van 1966 gehouden, onderzoek zie: C. E. van der Maesen, 'Kiezers op Drift', in *Acta Politica*, 2 (1966/67), blz. 169, voetnoot 1.

besturen'; 'zorgen dat alles goed loopt'; 'problemen oplossen'.⁵ Het vermoeden vond eveneens bevestiging in het feit, dat, bij schaal-analyse van bovengenoemde reeks van personen en groepen, sprake bleek te zijn van twee dimensies. De eerste, die wij als de 'lokaal-bestuurlijke' zullen aanduiden, omvatte: hogere gemeente-ambtenaren; burgemeester, de wethouders en de gemeenteraad. De andere – buitenbestuurlijke – bevatte: de werkgeversorganisaties, de kamer van koophandel, de vakbonden, de grote ondernemingen en... de regering. Nóch de inwoners van de stad, nóch de politieke partijen bleken voldoende met de lokaal-bestuurlijke items gecorreleerd te zijn, om tot dezelfde dimensie gerekend te kunnen worden.⁶ Een ander – opvallend – gegeven was, dat de indices die wij van de 'lokaal-bestuurlijke' en 'buiten-bestuurlijke' dimensies vormden, positief gecorreleerd bleken te zijn. Naarmate men meer bestuurlijke organen invloed toekende, noemde men ook meer buitenbestuurlijke organen als invloedrijk. Niet iedereen, zoals blijkt, is ervan overtuigd dat politieke partijen veel in te brengen hebben bij belangrijke, lokaal-politieke beslissingen; iets meer dan een derde van de respondenten kent hen weinig of geen invloed toe. Bovendien blijkt, dat partijen voor de ondervraagden niet gerelateerd zijn met de lokaal-bestuurlijke dimensie en dat de gemeenteraad, waaraan door zeer velen véél invloed wordt toegekend, méér gezien wordt als een ambtelijk orgaan, belast met uitvoerende taken, dan als een vertegenwoordigend lichaam dat zich met 'wetgeving' bezig houdt.

De tweede vraag is, in hoeverre individuele burgers, ongeacht de rol, welke zij partijen toekennen in de lokale beslissingsstructuur, binnen de politieke partijen enige ontvankelijkheid denken aan te treffen voor hun lokaal-politieke verlangens.

Wij stelden deze vraag als onderdeel van een algemener probleemstelling, namelijk: in hoeverre zien gewone burgers over het algemeen mogelijkheden en middelen om het gemeentelijke overheidsbeleid te beïnvloeden?

Almond en Verba, die zich in hun vergelijkende vijf-landen studie, met dit probleem hebben bezig gehouden, stellen:

'... a belief in the ordinary man's ability to participate may have significant consequences for a political system. Though individual's

⁵ N.I. met 18%, 4% en 4%, tegen 26%, 20%, 9%. Daarbij werd een groot scala van zeer concrete taken genoemd, variërend van woningbouw tot stadsreiniging en onderhoud van straten.

⁶ Deze resultaten werden gevonden met de methode van meervoudige schaal-analyse zoals die door R. J. Mokken werd ontwikkeld. Voor een verdere uitwerking verwijzen wij naar: R. J. Mokken, *A Theory and Procedure of Scale Analysis; with applications in political research*. (Binnenkort te verschijnen proefschrift).

perception of their own political ability may not mirror the objective situation, it cannot be unrelated to that situation. If an individual believes he has influence, he is more likely to attempt to use it. A subjectively competent citizen, therefore, is more likely to be an active citizen. And if government officials do not necessarily respond to active influence attempts, they are more likely to respond to them than to a passive citizenry that makes no demands.⁷

Zij meten deze 'subjective competence' – het gevoel dat men politieke invloed uit zou kunnen oefenen, indien men dit wilde – met behulp van de volgende vragen:

- 'How about the local issues in this town or part of the country. How well do you understand them?
- Suppose a regulation were being considered by (most local governmental unit specified by interviewer) that you considered very unjust or harmful. What do you think you could do?
- If such a case arose, how likely is it that you would actually do something about it?
- If you made an effort to change this regulation, how likely is it that you would succeed?
- Have you ever done anything to try to influence a local regulation?'⁸

Wij hebben voor het meten van de 'subjective competence' – dat wij verder zullen aanduiden als *gevoel van persoonlijk politiek effectiviteit* – een andere methode gebruikt.⁹

Allereerst stelden wij de respondenten de vraag: 'Stelt U zich voor dat

⁷ G. A. Almond & S. Verba, *The Civic Culture*, Princeton, N.J., 1963, blz. 182.

⁸ G. Almond & S. Verba, *ibid*, 1963, blz. 231, noot 1.

Een bezwaar, dat men tegen deze vraagstelling zou kunnen inbrengen, is, dat er zowel, door de invoering van het begrip 'unjust' een normatief element wordt ingevoerd, als, door de vraag naar eventuele, plaatsgevonden activiteiten, een element van werkelijke participatie. Dit weegt te meer, daar de schrijvers later een verband vaststellen tussen subjectieve competentie en democratisch norm-besef, en tussen het eerste en politieke participatie. (Zie hun hoofdstuk 9: 'Competence, participation and political allegiance', blz. 230 e.v.)

⁹ Lijphart nam, voor zijn in 1964 gehouden onderzoek, een deel van Almond en Verba's vraagstelling over. Hij legde aan een landelijke steekproef de vragen voor: 'Stelt U zich eens voor, dat de Staten-Generaal – de Tweede en de Eerste Kamer – zouden overwegen een wet aan te nemen, die U heel onrechtvaardig of schadelijk zou vinden. Wat denkt U dat U hieraan zou kunnen doen?'

43% antwoordde: niet doen

7% zou iets proberen door middel van een politieke partij.

A. Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*; Amsterdam, 1969, blz. 150-151.

Overigens worden de antwoorden door Lijphart geïnterpreteerd alsof er was gevraagd: 'Wat zou U hieraan doen' i.p.v. 'Wat denkt U dat U hieraan zou kunnen doen'.

U zich zorgen maakt over een bepaald probleem. U denkt dat de Gemeente er iets aan zou kunnen doen. Wat doet U in zo'n geval? Hoe zou U te werk gaan? Met wie zou U zich in verbinding stellen?'; vervolgens vroegen wij hen: 'Aan welke problemen denkt U dan?' De aard van het probleem werd opzettelijk opengelaten, voornamelijk met de bedoeling om na te kunnen gaan, welke problemen men met het werkterrein van de gemeente associeerde. Het resultaat was als volgt:

problemen op het gebied van gemeentelijke dienstverlening	35%
problemen, die nieuw (gemeentelijk) overheidsingrijpen vereisen	8%
problemen betrekking hebbend op gezinssfeer, werksfeer, sociale uitkeringen, belastingen	22%
geen specifieke problemen genoemd	32%

Er werd het meest gedacht aan problemen in de sfeer van de dienstverlening, zowel aan de uitbreiding of de verbetering daarvan. Bijvoorbeeld huisvesting, onderhoud van woningen, straten en plantsoenen, stadsreiniging, de gemeentelijke gezondheidsdienst e.d. Problemen, die nieuw overheidsingrijpen vereisten, waren bijvoorbeeld: nieuwe zebrapaden, stoplichten, meer kinderspeelplaatsen, sportvelden, meer subsidies voor verschillende soorten verenigingen, een andere aanpak van problemen als het bejaardenvraagstuk, het jeugdprobleem, het verkeer, etc.

In aansluiting op de voorafgaande vraag legden wij de respondenten toen twee hypothetische, specifieke problemen voor van een ondubbelzinnig 'gemeentelijk' karakter, namelijk de volgende:

'Nu over verschillende andere problemen, waar men voor kan komen te staan. Gesteld dat er dicht bij Uw huis een bedrijf is, dat lawaai en stank veroorzaakt; de bedrijfsleiding weigert er iets aan te doen, en het begint U te vervelen. Wat doet U dan? Hoe zou U te werk gaan? Tot wie zou U zich wenden?'

'Nu nog een probleem: U wilt, dat er op een gevaarlijk kruispunt bij U in de buurt stoplichten komen. Wat doet U dan? Hoe zou U te werk gaan? Tot wie zou U zich wenden?'

Nadat wij, met behulp van deze vragen, de aandacht hadden gericht op lokaal-politieke eisen, stelden wij een aantal vragen, waarbij niet het probleem, maar wel de instanties werden gefixeerd.

'Nu we het toch over problemen hebben, waar onder meer de Gemeente iets aan zou kunnen doen, wou ik U nog een paar mogelijkheden noemen. Denkt U dat U bij de burgemeester iets zou bereiken?' Deze vraag werd herhaald voor 'de wethouder'; 'leden van de gemeenteraad', 'een ambtenaar van de betreffende gemeentedienst' en

dan gevolgd door 'Denkt U dat U iets zou bereiken door te proberen er met andere mensen iets aan te doen?'; 'U zou er bij een vereniging of organisatie, die zich met dit soort problemen bezig houdt op aan kunnen dringen, dat zij er iets aan doen. Denkt U dat U daarmee iets zou bereiken?' En tenslotte de vraag: 'Denkt U dat U iets zou bereiken door er bij een politieke partij op aan te dringen dat zij er iets aan doen?'

Bij de schaal-analyse, die op deze serie vragen werd toegepast, bleek 'een politieke partij' onvoldoende te correleren met de overige items om tot dezelfde dimensie gerekend te kunnen worden; dit item werd derhalve niet in de index van persoonlijke politieke effectiviteit opgenomen.¹⁰ Evenals bij de invloeds-perceptie blijkt ook hier de politieke partij een uitzonderingsrol te spelen op het lokale vlak. Wij geven in het hierna volgende alleen de resultaten weer, die betrekking hebben op politieke partijen.

Toen wij de respondenten vroegen naar de weg, die zij zouden bewandelen ter oplossing van een probleem 'waaraan de Gemeente iets zou kunnen doen' waren er, van de 1513 respondenten in totaal drie die spontaan de politieke partij als mogelijke hulp hierbij zagen. Bij de hypothetische lokale problemen: het bedrijf in de buurt, dat lawaai en stank veroorzaakte en de stoplichten op een gevaarlijk kruispunt, waren er in het eerste geval vier en in het tweede drie die de politieke partij als aanknopingspunt zagen.

Tenslotte, expliciet gevraagd naar de beoordeling van de politieke partij als 'kanaal' voor het doorgeven van wensen en eisen aan de plaatselijke overheid, antwoordde 54% niets te verwachten van pogingen om een politieke partij in te schakelen bij 'een probleem waar onder meer de Gemeente iets aan zou kunnen doen' en 6% blijft hierop het antwoord schuldig.

Niet alleen blijkt, derhalve, bijna niemand zelfstandig op het idee te komen, dat een politieke partij een weg zou kunnen zijn voor lokale wensen; wanneer men de politieke partij als zodanig oppert, blijkt een meerderheid over de effectiviteit hiervan pessimistisch gestemd.

Waardoor wordt dit pessimisme, dat bij meer dan de helft der respondenten blijkt te leven, ingegeven?

De vraag naar het waarom, gesteld aan diegenen die uitgesproken negatief reageerden, leverde als resultaat het volgende:

Bij

- 8% door twijfel aan de invloed van politieke partijen op het gemeentelijke bestuur.
- ... ik geloof niet, dat die iets te vertellen hebben ...

¹⁰ Voor een nadere uitwerking zie: R. J. Mokken, *ibid.*

- ... die komen er ook niet tussen bij die gasten ...
 ... een politieke partij kan niets doen ...
 6% door de overtuiging, dat er betere instanties zijn voor deze problemen.
 ... Gemeentezaken zijn geen politiek ...
 ... daarvoor zijn gemeente-diensten ...
 57% door de verwachting dat men als individu niet telt voor een politieke partij.
 ... een politieke partij zal me zien aankomen ...
 ... als individueel persoon wordt er geen aandacht aan je besteed ...
 ... politieke partijen spannen zich niet in voor dit soort problemen ...
 ... ze beloven koeien met gouden horens, maar ze doen niets ...
 ... als ze eenmaal in de regering zitten, zijn ze de kiezers vergeten ...
 ... die doen alleen iets, als ze er voordeel in zien, als er stemmen te behalen zijn ...
 17% geeft te kennen, te weinig te weten over politieke partijen, of er weinig belangstelling voor te koesteren, ofwel laat zich slechts negatief uit over 'de politiek'.
 ... ik ben niet politiek aangelegd ...
 ... van politieke partijen heb ik geen verstand ...
 ... met politieke partijen bemoei ik me niet ...
 1% is van mening, dat het 'ervan afhangt, welke partij'.¹¹

Bij een meerderheid blijkt het pessimisme te berusten op de verwachting dat er binnen politieke partijen geen aandacht zal zijn voor de problemen van de enkeling.

Het maakt verschil uit, nemen wij aan, voor de houding tegenover politieke partijen als instelling, of men de onmogelijkheid om via een politieke partij iets te bereiken, toeschrijft aan de onmacht van politieke partijen om iets te bewerkstelligen op het lokaal-politieke vlak, of aan het ontbreken van consideratie voor individuele wensen binnen de politieke partijen zelf.

Daarom combineerden wij de reactie op de vraag naar de invloed van politieke partijen bij belangrijke beslissingen in Amsterdam, met de reactie op de vraag naar de verwachtingen omtrent de politieke partij als middel tot oplossing van lokale problemen.

Mensen, die politieke partijen weinig invloed toekennen, worden als

¹¹ diversen: 6%; geen antwoord: 2%; weet niet: 3%.

'skeptisch' aangeduid; mensen, die niets verwachten te bereiken via een politieke partij als 'pessimistisch'.

Type A: pessimistisch én skeptisch

Zij, die niets verwachten te bereiken via politieke partijen, en die tevens van mening zijn, dat politieke partijen weinig of niets te zeggen hebben bij belangrijke beslissingen in Amsterdam 22%

Type B: pessimistisch, doch niet skeptisch

Mensen, die niets verwachten te bereiken via politieke partijen, menen dat politieke partijen véél te zeggen hebben 31%

Type C: optimistisch, doch skeptisch

Diegenen, die denken wel iets te zullen bereiken via politieke partijen, maar menen dat partijen weinig of niets te zeggen hebben 9%

Type D: optimistisch, en niet skeptisch

Mensen, die verwachten iets te zullen bereiken via een politieke partij, en die van mening zijn dat politieke partijen veel te zeggen hebben bij belangrijke beslissingen in Amsterdam 31%

Restgroep: diegenen die op beide, of op één van beide vragen het antwoord schuldig bleven 7%

Politieke partijen zijn niet de enige wegen, waarlangs politieke eisen doorstromen naar de overheid: vooral op het lokale niveau kan men zich vele andere mogelijkheden voorstellen: de meer permanente belangengroepen, tijdelijke actie-groepen, en direct contact met de bestuurders.

Toch is het de vraag of een gering vertrouwen in de politieke partij – een, althans theoretisch, toch voor de hand liggende mogelijkheid – niet de algemene verwachtingen van de burger om enige invloed uit te kunnen oefenen op het lokale beleid, ongunstig beïnvloedt.

Er blijkt inderdaad een verband te bestaan tussen de verwachtingen die men op dit punt van politieke partijen heeft, en die houdingsdimensie, die wij als 'lokaal-politiek zelfvertrouwen' hebben aangeduid: de verwachting dat de mening van 'mensen zoals wij' ook maar enig gewicht in de schaal legt voor het plaatselijk bestuur en voor de plaatselijke bestuurders.

Lokaal politiek zelfvertrouwen was als volgt verdeeld:

gevoel van lok.pol.zelfvertrouwen	
gering	25%
matig	40%
hoog	35%

De index van lokaal-politiek zelfvertrouwen was gebaseerd op uitspraken, die een aanpassing vormden van de nationale items van politiek zelfvertrouwen, elders beschreven,¹² aan het plaatselijke politieke systeem (zie Appendix).

Wanneer wij de verdeling van lokaal-politiek zelfvertrouwen onder de verschillende typen vergelijken, dan zien we zéér grote verschillen op dit punt tussen enerzijds degenen, die of skeptisch óf pessimistisch zijn, ofwel beide houdingen combineren, (C, B, A) en, anderzijds, diegenen, die nóch skeptisch, nóch pessimistisch zijn (A). Het allergrootst zijn de verschillen tussen beide extremen A en D: een gevoel van gering politiek zelfvertrouwen is, onder hen die skeptisch zijn ten aanzien van de invloed van politieke partijen, én pessimistisch over de eigen mogelijkheden om via een politieke partij iets te bereiken (A) meer dan drie maal zo frekvent als onder de niet-skeptische optimisten (D). Het gevoel van groot politiek zelfvertrouwen is, onder D-typen, meer dan twee maal zo frekvent als onder A-typen (tabel 1).¹³

Tabel 1, Skepsis en Pessimisme en gevoel van lokaal politiek zelfvertrouwen*

	A %	B %	C %	D %
<i>gevoel van lok. pol. zelfvertrouwen</i>				
laag	34	25	28	11
matig	40	46	43	35
hoog	26	29	28	53
totaal (absoluut)	100% (330)	100% (462)	100% (136)	100% (463)

* De restgroep van 122 personen laten wij hier en in de volgende tabellen buiten beschouwing.

Hetzelfde, negatieve, verband doet zich voor tussen geringe verwachtingen ten aanzien van politieke partijen en *gevoel van persoonlijk-politieke effectiviteit*, verwachtingen over de mogelijkheden van succes, indien men via diverse wegen – andere dan politieke partijen (zie blz. 257) – een lokaal-politieke wens naar voren wil brengen.

Voor de gehele steekproef was de verdeling als volgt:

¹² In: H. Daudt, C. E. van der Maesen, R. J. Mokken: 'Political Efficacy: a further exploration', in: *Acta Politica*, 3 (1967/68), blz. 286-307.

¹³ Dit verband blijft bestaan, wanneer opleidingsniveau constant gehouden wordt.

*gevoel van persoonlijk-politieke effectiviteit*¹⁴

laag	35%
matig	22%
hoog	43%

Ook hier blijkt sprake te zijn van grote verschillen, zowel in de frekventies van grote politieke effectiviteit, als in de frekventie van geringe effectiviteit. De meest extreme verschillen doen zich voor tussen B en A-typen enerzijds, en D, anderzijds. C-typen nemen, op het punt van effectiviteit, een middenpositie in. Zoals te verwachten was, werkt pessimisme ten aanzien van eigen mogelijkheden sterker in negatieve zin dan skepsis ten aanzien van partij-invloed¹⁵ (tabel 2).

Tabel 2, Skepsis en Pessimisme, en gevoel van persoonlijk-politieke effectiviteit

<i>gevoel van pers. pol. effectiviteit</i>	A %	B %	C %	D %
laag	40	45	31	19
matig	22	22	22	22
hoog	38	33	47	59
totaal (absoluut)	100% (330)	100% (462)	100% (136)	100% (463)

Almond en Verba refereren aan het verband, dat er zou bestaan, tussen succesverwachtingen van politieke participatie in het algemeen en daadwerkelijke participatie (zie blz. 257). Het bestaan van een dergelijke – overigens voor de hand liggende – relatie wordt door de resultaten van verschillende andere onderzoeken bevestigd.¹⁶

Ook ten aanzien van een specifiek politiek middel doet ditzelfde verband zich voor. Succesverwachtingen die men heeft van het inschakelen van politieke partijen zijn positief gecorreleerd met die vormen van politieke participatie, die nauw met partijen verbonden zijn, namelijk: *deelneming aan de gemeenteraadsverkiezingen; verbale participatie* (dwz. het spreken over de verkiezingen, en het anderen aan of afraden om op een bepaalde partij te stemmen) en *partij-activisme* (zie Appendix).

¹⁴ De scores werden als volgt gegroepeerd:

laag	scores 0,1,2
matig	„ 3
hoog	„ 4,5

¹⁵ Ook dit beeld verandert niet, wanneer wij het opleidingsniveau constant houden.

¹⁶ L. Milbrath, in zijn uit 1965 daterende overzichtsstudie, citeert er al een zestal. Zie L. Milbrath, *Political Participation*, Chicago, 1965, blz. 56-57.

Zowel verbale participatie als partij-activisme komen minder voor onder A, B en C-typen (skeptisch, pessimistisch, of beide) dan onder D-typen. De grootste verschillen zijn, wederom, waar te nemen tussen A, B enerzijds en D anderzijds. C-typen nemen ook hier een tussenpositie in, zij het met een nog tamelijk groot verschil met D. Hetzelfde patroon doet zich voor – zij het met zeer geringe frequentieverschillen, ten aanzien van deelneming aan de gemeenteraadsverkiezingen. Men mag echter aannemen, gezien het voorafgaande, dat het negatieve verband tussen succesverwachtingen ten aanzien van partijen en het deelnemen aan verkiezingen sterker zal worden, nu de opkomstplicht is afgeschaft.

Tabel 3, Skepsis en pessimisme, en politieke participatie

	'verbale' participatie	partij-activisme	deelneming aan gemeenteraadsverk. 1966	100%
	geen	geen	niet/blanco/ ongeldig gestemd	
	%	%	%	
A	76	94	9	(330)
B	75	93	8	(462)
C	70	87	6	(136)
D	57	79	5	(463)

De voornemens van de respondenten, althans, wijzen in deze richting. Met de voorgelegde uitspraak 'Als er geen opkomstplicht was, zou ik niet stemmen' bleken, onder de categorieën A, B, en C aanzienlijk meer mensen het eens, dan onder de categorie D. Opvallend hoog blijkt het percentage mensen dat niet zou stemmen, onder diegenen die zich zowel skeptisch ten aanzien van de partij-invloed als pessimistisch ten aanzien van de eigen mogelijkheden binnen een politieke partij betonen, n.l. 40% (tabel 4).

Het is in dit verband interessant, hoe skepsis en pessimisme, en de combinatie daarvan, is verdeeld onder de kiezers van de verschillende, in de gemeenteraad vertegenwoordigde, partijen. (Wij vroegen naar een beoordeling van politieke partijen in het algemeen, zowel bij de 'invloeds-vraag' als bij de 'bereik-vraag'; en niet naar een beoordeling van 'de politieke partij, waarop U heeft gestemd.' Skepsis en pessimisme hoeft dus niet noodzakelijk een oordeel over deze laatste in te houden) (tabel 5).

Tabel 4, Skepsis en Pessimisme, en voornemen om zonder opkomstplicht niet te stemmen

'Als er geen opkomstplicht was, zou ik niet stemmen'	A %	B %	C %	D %
eens (zou niet st.)	40	32	34	17
oneens (zou wel stemmen)	57	64	63	81
geen mening	3	4	3	2
totaal (absoluut)	100 (330)	100 (462)	100 (136)	100 (463)

Tabel 5, Skepsis en Pessimisme, en partij waarop in 1966 gestemd

	A %	B %	C %	D %
PvdA	18	30	9	38
KVP	21	39	6	26
CPN	22	18	20	34
VVD	20	32	9	36
AR/CHU	26	20	8	36
PSP	22	37	7	25
BP	30	34	8	19
Provo	16	24	12	44
totaal (absoluut)	100 (1330)	100 (462)	100 (136)	100 (463)

Wanneer wij de Provo-kiezers gezien de geringe frequentie buiten beschouwing laten, dan blijkt het type A, skeptisch ten aanzien van de invloed van politieke partijen, en pessimistisch over de mogelijkheid om via een politieke partij iets te bereiken voor de oplossing van een lokaal-politiek probleem, relatief het meest voor te komen onder de kiezers van de Boerenpartij (30%); het minst frequent zijn zij onder P.v.d.A.-stemmers (18%).

B – niet skeptisch, doch wel pessimistisch, komt het meeste voor onder KVP-kiezers (39%); het minst onder het electoraat van de CPN (18%). C – wel skeptisch ten aanzien van de partij-invloed, echter niet pessimistisch is met 20% het meest frequent onder CPN-stemmers; deze houding komt het minste voor bij KVP-kiezers (6%).

A – noch skeptisch, noch pessimistisch – zien wij het meest bij P.v.d.A.-kiezers en het minst onder de aanhang van de Boerenpartij (resp. 38% en 19%).

Het voorafgaande resumerend kunnen wij concluderen dat, voor de meerderheid der ondervraagden de politieke partij *niet* de 'natuurlijke weg' is voor contact met de lokale overheid en voor inspraak in het gemeentelijke overheidsbeleid.

Een beduidend deel heeft geen duidelijk inzicht in de rol, die politieke partijen in het plaatselijke politieke bestel spelen. Hoewel aan de gemeenteraad door zéér velen grote invloed wordt toegeschreven, is meer dan een derde niet van een werkelijke invloed der politieke partijen overtuigd. De lijn: partij-raadsfractie-B. en W. is, blijkbaar, voor velen onduidelijk. De gemeenteraad is in de perceptie van een groot aantal mensen méér een ambtelijk orgaan, met uitvoerende taken belast, dan een vertegenwoordigend lichaam.

Maar bovendien meent een meerderheid, ongeacht de invloed die men politieke partijen toeschrijft, dat de mogelijkheid om via politieke partijen lokale problemen op te lossen, illusoir is. Dit voornamelijk, omdat men binnen de politieke partijen géén aandacht verwacht voor de enkeling en geen ontvankelijkheid voor lokaal-politieke wensen.

Skepsis en pessimisme op deze punten oefenen een negatieve invloed uit op politieke participatie, voorzover deze met politieke partijen samenhangt; dit geldt zelfs, zij het in geringe mate, voor de deelneming aan verkiezingen. Dit laatste negatieve verband zal waarschijnlijk worden versterkt, nu de afschaffing van de opkomstplicht het stemmen tot een vrijwillige vorm van participatie maakt.

Er blijkt een samenhang te bestaan tussen de verwachtingen die men heeft van politieke partijen als middel om op het lokaal-politieke terrein iets te bereiken en meer omvattende houdingen zoals politiek zelfvertrouwen en het gevoel van persoonlijk-politieke effectiviteit. Wat oorzaak is en wat gevolg, kan uiteraard hier niet worden vastgesteld. Het is echter aannemelijk, dat opvattingen over de politieke partij als inspraakmogelijkheid veelal worden gegeneraliseerd tot opvattingen over politieke medezeggenschap in het algemeen.

Politieke partijen zijn immers, in een parlementair-democratisch systeem, tot de meest aangeprezen inspraak-mechanismen geworden; zij afficheren zich, vooral tijdens verkiezingscampagnes, graag als zodanig ten opzichte van *de individuele burger*.

Pessimisme op dit punt, óók – of misschien juist – bij lokaal-politieke problemen, waar men direct en veelvuldig mee wordt geconfronteerd, en die, bovendien, voor eenieder overzichtelijk zijn, werkt gevoelens van politieke onmacht in de hand.

Tegen deze achtergrond is het eveneens begrijpelijk, dat wij, sinds 1966, zo veel voorbeelden hebben gezien van pogingen om het gemeentelijke beleid te beïnvloeden met behulp van andere dan de 'geijkte' middelen.

Zij, die zich zorgen maken over het tekort aan politieke participatie (waarmee dan meestal partij-participatie wordt bedoeld) en die – met een soms wat hypocriet aandoende verontwaardiging – 'buitenparlementaire' actie als 'ondemocratisch' van de hand wijzen, dienen zich te realiseren, dat in de perceptie van velen, een der belangrijkste democratische kanalen tot inspraak, althans in het lokale beleid, kennelijk is verstoort.

APPENDIX:

Lokaal-politiek zelfvertrouwen

De uitspraken, waarop de index van lokaal-politiek zelfvertrouwen is gebaseerd, zijn:

'Als ik het gemeentebestuur mijn opvattingen laat weten, dan zullen zij daar rekening mee houden' (pos. alt. is zo).

'Het Gemeentebestuur bekommert zich niet veel om de mening van mensen zoals ik' (pas. alt. is niet zo).

'Gemeenteraadsleden bekommeren zich niet veel om de mening van mensen zoals ik' (pos. alt. is niet zo).

'Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op de Gemeentepolitiek' (pos. alt. is niet zo).

'Als ik gemeenteraadsleden mijn opvattingen laat weten, dan zullen zij daar rekening mee houden' (pos. alt. is zo).

'Voor mensen zoals ik is de Amsterdamse Gemeentepolitiek te ingewikkeld' (pos. alt. is niet zo).

'Bij de bepaling van de Gemeentepolitiek tellen de stemmen van mensen zoals ik niet mee' (pos. alt. is niet zo).

'Omdat ik zo weinig van de politiek in de gemeente Amsterdam afweet, zou ik eigenlijk niet moeten stemmen in de gemeenteraadsverkiezingen' (pos. alt. is niet zo).¹⁵

Wij groepeerden de scores als volgt: laag 0, 1,
matig 2, 3, 4,
hoog 5 t/m 8.

Voor verdere gegevens over de schaal-analyse, en de verhouding van de nationale schaal tot de lokale schaal, zie blz. 292-293 van het artikel van Daudt, van der Maesen en Mokken.

Politieke participatie

De vormen van politieke participatie, welke direct op politieke partijen betrekking hebben zijn: deelneming aan de gemeenteraadsverkiezingen, 'verbale' participatie en partij-activisme.

Gegevens over de twee laatstgenoemde vormen werden verwerkt in indices.¹⁷

De index van verbale participatie werd gebaseerd op de activiteiten:

- het spreken met anderen over de verkiezingen;
- het anderen aan of afraden om op een bepaalde partij te stemmen.

De index van partij-activisme berustte op de volgende activiteiten:

- lid zijn van een politieke partij;

¹⁷ Een vorm van politieke participatie, die niet aan politieke partijen gebonden is, is de lokaal-politieke participatie, die wij elders zullen beschrijven.

Voor gegevens over de schaal-analyse van deze verschillende participatie-vormen verwijzen wij naar R. J. Mokken, *ibid.*

- geld geven aan een politieke partij voor haar verkiezingscampagne; het op-
hangen van raambiljetten; het verspreiden van folders; het meehelpen aan de
organisatie van verkiezingsbijeenkomsten, en het op andere wijze steun
verlenen;
 - het bijwonen van partijvergaderingen of -bijeenkomsten;
 - het woord voeren op partijvergaderingen of bijeenkomsten;
 - het bekleden van een bestuursfunctie of commissielidmaatschap in een poli-
tieke partij.
- De geringe frekwenties noodzaakten ons in beide gevallen tot groepering van enkele scores.

verbale participatie		%	abs.
geen	0	70	(1062)
enige	1 }	23 {	(346) {
	2 }	7 }	(105) }
		30	(451)
partij-activisme		%	abs.
geen	0	88	(1336)
enige	1 }	6 {	(92) {
	2 }	3 {	(38) {
	3 }	1 {	(20) {
	4 }	1 {	(18) {
	5 }	1 {	(9) {
		12	(177)

Wat deelneming aan de verkiezingen betreft, van de gehele steekproef had niet blanco of ongeldig gestemd 7% (106) op een partij gestemd 93% (1407)

OMVANG VAN PARTIJ-AANHANG

Een vergelijkend onderzoek

door L. P. J. de Bruyn

Sinds de Statenverkiezingen van 1966 een reeks van verschuivingen in de politieke verhoudingen in ons land inluiden, zijn enige tientallen opinie-peilingen verricht om een schatting te maken van de momentane omvang van de aanhang onzer vaderlandse partijen op basis van een nationale steekproef. Slechts zelden doet zich aan een politicoloog de kans voor te spelen met vergelijkbare gegevens van zoveel verschillende onderzoeken. Bij deze ludieke bezigheid, waarvan hier het verslag volgt, hebben wij ons de volgende opgave gesteld: wat kan men concluderen uit de beantwoording op verschillende tijdstippen door 25 nationale steekproeven van de vraag 'Als er vandaag (nationale) verkiezingen zouden zijn, op welke partij zou u dan stemmen?'

VALIDITEIT EN BETROUWBAARHEID VAN DE VRAAGSTELLING

Het is niet gebruikelijk in de sociale wetenschappen de relevantie van een enkel - geïsoleerd - gegeven, verkregen door één vraagstelling in een reeks van verschillende, aparte onderzoeken te analyseren. Bestudering van meerdere onderzoeksresultaten in hun onderling verband geeft immers meer inzicht in de complexe sociale werkelijkheid. Dat wij ons thans toch beperken tot één zo'n geïsoleerd gegeven, vindt zijn oorzaak in het feit, dat dit gegeven in het maatschappelijk gebeuren vaak geïsoleerd gehanteerd wordt. Krantekoppen worden soms enkel en alleen gebaseerd op het percentage respondenten uit een onderzoek die zich tot een bepaalde partij bekennen. Sommige televisie-uitzendingen schijnen geen andere informatie voor de kijker na te streven dan een 'staat van verlies en winst' van partijen, waarna politici een politiek en dus m.b.t. de onderzoeksdata ondeskundig commentaar moeten leveren op de aan hen opgegeven raadsels. In die situatie krijgt een wetenschappelijke beoordeling van de betrouwbaarheid van het onderhavige materiaal een maatschappelijk nut, voorzover daarmee aan het sociale verschijnsel van publiciteit en publieke discussie richting gegeven kan worden. Bovendien kan zo'n evaluatie een beleidsmoment inhouden, wanneer de politieke partijen op grond van deze beoordeling hun beleid wel of juist helemaal niet laten beïnvloeden door de schattingen van de kracht van hun partij. Ten slotte zou onze analyse wetenschappelijke zin kunnen hebben door het aandragen en de ordening van gegevens, die juist in hun samenhang kunnen bijdragen tot een hechtere basis voor toekomstig onderzoek.